

Podręcznik jest zgodny z podstawą programową kształcenia w zawodzie technik informatyk 312 [01]

Wydanie II

Podręcznik do nauki zawodu

TECHNIK INFORMATYK

PROGRAMOWANIE
STRUKTURALNE
I OBIEKTOWE

Zawiera CD

 Helion
EDUKACJA

Tomasz Rudny

Wszelkie prawa zastrzeżone. Nieautoryzowane rozpowszechnianie całości lub fragmentu niniejszej publikacji w jakiegokolwiek postaci jest zabronione. Wykonywanie kopii metodą kserograficzną, fotograficzną, a także kopiowanie książki na nośniku filmowym, magnetycznym lub innym powoduje naruszenie praw autorskich niniejszej publikacji.

Wszystkie znaki występujące w tekście są zastrzeżonymi znakami firmowymi bądź towarowymi ich właścicieli.

Autor oraz Wydawnictwo HELION dołożyli wszelkich starań, by zawarte w tej książce informacje były kompletne i rzetelne. Nie biorą jednak żadnej odpowiedzialności ani za ich wykorzystanie, ani za związane z tym ewentualne naruszenie praw patentowych lub autorskich. Autor oraz Wydawnictwo HELION nie ponoszą również żadnej odpowiedzialności za ewentualne szkody wynikłe z wykorzystania informacji zawartych w książce.

Redaktor prowadzący: Marcin Borecki
Projekt okładki: Maciej Pasek

Fotografia na okładce została wykorzystana za zgodą Shutterstock.

Wydawnictwo HELION
ul. Kościuszki 1c, 44-100 GLIWICE
tel. 32 231 22 19, 32 230 98 63
e-mail: helion@helion.pl
WWW: <http://helion.pl> (księgarnia internetowa, katalog książek)

Drogi Czytelniku!
Jeżeli chcesz ocenić tę książkę, zajrzyj pod adres
<http://helion.pl/user/opinie?prstk2>
Możesz tam wpisać swoje uwagi, spostrzeżenia, recenzję.

ISBN: 978-83-246-3385-2

Copyright © Helion 2012

Printed in Poland.

- [Kup książkę](#)
- [Poleć książkę](#)
- [Oceń książkę](#)

- [Księgarnia internetowa](#)
- [Lubię to! » Nasza społeczność](#)

Spis treści

Wstęp	13
--------------------	----

Część I Wstęp do programowania

Rozdział 1. Co to jest algorytm?	17
1.1. Wstęp	17
1.2. Definicja algorytmu	18
1.3. Algorytmy w szkole i w życiu	19
1.4. Algorytmy a programy komputerowe	22
1.5. Zapis algorytmów	22
Rozdział 2. Przykłady algorytmów	28
2.1. Sortowanie liczb	28
2.2. Wyszukiwanie	31
2.3. Schemat Hornera	32
2.4. Znajdowanie miejsc zerowych funkcji	34
Rozdział 3. Podstawowe pojęcia	36
3.1. Jak komputery wykonują obliczenia?	36
3.2. Język programowania	39
3.3. Kompilacja i konsolidacja	40
3.4. Biblioteki	42
Rozdział 4. Narzędzia programistyczne	44
4.1. Edytor	44
4.2. Debugger	46
4.3. Zintegrowane środowisko programistyczne (IDE)	47

Część II Programowanie strukturalne w Pascalu

Rozdział 5. Środowisko języka Pascal	51
5.1. Turbo Pascal	52
5.2. Dev-Pascal i Hugo — alternatywne IDE dla systemu Windows	53
5.3. Free Pascal Compiler	55
5.4. Programowanie w Pascalu w systemie Linux	56

Rozdział 6. Podstawy programowania w Pascalu	60
6.1. Najprostszy program w Pascalu	60
6.2. Struktura programu w Pascalu	62
6.3. Słowa kluczowe języka	64
6.4. Komunikaty o błędach	65
Rozdział 7. Typy danych i zmienne	68
7.1. Pojęcie typu danych	68
7.2. Podstawowe typy danych	69
7.3. Zmienne	73
7.4. Deklaracje zmiennych i przypisanie wartości	74
Rozdział 8. Operatory i wyrażenia	77
8.1. Operatory arytmetyczne	77
8.2. Operatory porównania i operatory logiczne	80
Rozdział 9. Instrukcje warunkowe i iteracyjne	84
9.1. Podstawowa instrukcja warunkowa	84
9.2. Instrukcja wyboru	89
9.3. Instrukcja iteracyjna for	91
9.4. Inne instrukcje iteracyjne	94
Rozdział 10. Procedury i funkcje	97
10.1. Procedury i funkcje standardowe	98
10.2. Procedury i funkcje	100
10.2.1. Definicja procedury	101
10.2.2. Definicja funkcji	104
10.3. Przekazywanie parametrów i odbieranie wyników	106
10.4. Wzorcowa struktura programu	108
Rozdział 11. Tablice	112
11.1. Definicja tablicy w Pascalu	112
11.2. Wykorzystanie tablic w programach	113
11.3. Tablice wielowymiarowe	118
Rozdział 12. Rekurencja	120
12.1. Co to jest rekurencja?	120
12.2. Kiedy korzystać z rekurencji?	123
12.3. Wady rekurencji	127

Rozdział 13. Typy strukturalne	130
13.1. Definiowanie nowych typów danych w Pascalu	130
13.2. Rekordy	131
13.3. Tablice jako parametry podprogramów	133
Rozdział 14. Operacje na plikach	135
14.1. Dostęp do plików	135
14.2. Swobodny dostęp do pliku	140
Rozdział 15. Elementy zaawansowanego programowania w Pascalu	144
15.1. Dyrektywy kompilatora	144
15.2. Wbudowany asembler	147
15.3. Optymalizacja programów	148
15.4. Grafika BGI w Pascalu	149
15.5. Dynamiczny przydział pamięci	152
Rozdział 16. Przykład podsumowujący: baza danych	157
16.1. Omówienie programu	157
16.2. Kod programu	158
 Część III Programowanie obiektowe w C++	
Rozdział 17. Środowisko języka C++	167
17.1. Turbo C++	167
17.2. Dev C++	168
17.3. Microsoft Visual Studio	169
17.4. Tworzenie programów w C++ dla systemu Linux	171
Rozdział 18. Składnia języka C++	173
18.1. Słowa kluczowe	173
18.2. Typy danych	174
18.3. Operatory i wyrażenia	175
18.4. Instrukcje	178
18.5. Funkcje	181
18.6. Struktura programu	182
Rozdział 19. Podobieństwa i różnice pomiędzy Pascalem i C++	186
19.1. Struktura programu	186

19.2. Specyfika instrukcji warunkowych	187
19.3. Pułapki pętli w C++	190
19.4. Znaki specjalne	193
Rozdział 20. Tablice i wskaźniki	195
20.1. Tablice w języku C++	195
20.2. Tablice wielowymiarowe	200
20.3. Tablice znaków (char) jako typ napisowy w C++	202
20.4. Wskaźniki w C++	204
20.5. Równoważność pomiędzy wskaźnikiem a tablicą	207
Rozdział 21. Struktury i unie	210
21.1. Struktury	210
21.2. Unie	213
21.3. Funkcje wewnętrzne struktur	214
Rozdział 22. Operacje wejścia-wyjścia w C++	217
22.1. Strumienie wejścia-wyjścia	217
22.2. Funkcje wejścia-wyjścia w stylu C	220
22.3. Funkcje operujące na plikach	223
Rozdział 23. Dynamiczne struktury danych	227
23.1. Tablice dynamiczne	227
23.2. Implementacja listy jednokierunkowej w C++	229
23.3. Drzewa binarne	231
23.4. Inne struktury dynamiczne	235
Rozdział 24. Wprowadzenie do programowania obiektowego	237
24.1. Obiektowe postrzeganie świata	237
24.2. Klasy i obiekty	239
24.3. Przykłady modelowania obiektowego	240
24.4. Hermetyzacja danych	242
24.5. Konstruktory i destruktory	245
24.6. Klasy wewnętrzne (zagnieżdżone)	249
Rozdział 25. Przeciążanie funkcji i operatorów	252
25.1. Przeciążanie funkcji	252
25.2. Domyślne wartości parametrów	255
25.3. Przeciążanie operatorów	257

Rozdział 26. Funkcje i klasy zaprzyjaźnione	261
26.1. Jak definiować niektóre operatory?	261
26.2. Funkcje zaprzyjaźnione	262
26.3. Klasy zaprzyjaźnione	265
Rozdział 27. Dziedziczenie i polimorfizm	269
27.1. Dziedziczenie proste	269
27.2. Dziedziczenie wielobazowe	273
27.3. Polimorfizm	274
Rozdział 28. Przykład podsumowujący: sortowanie plików	279
28.1. Omówienie programu	279
28.2. Kod programu	281
 Część IV Programowanie w języku Java	
Rozdział 29. Podstawowe pojęcia	289
29.1. Koncepcja języka Java	289
29.2. Tworzenie i uruchamianie programów w Javie	291
29.3. Automatyczna obsługa pamięci w Javie	295
Rozdział 30. Java a C++ — podobieństwa i różnice	296
30.1. Java jako język obiektowy	296
30.2. Obiekty, referencje, porównywanie obiektów	298
30.3. Standardowe typy danych	301
30.4. Tablice	302
30.5. Strumień wejścia-wyjścia	303
Rozdział 31. Definicja i wykorzystanie klas w Javie	306
31.1. Definicja klasy w Javie	306
31.2. Kolekcje i ich zastosowanie	308
31.3. Wybrane klasy z biblioteki standardowej	310
Rozdział 32. Dziedziczenie w Javie. Interfejsy	314
32.1. Dziedziczenie proste	314
32.2. Polimorfizm w Javie	317
32.3. Interfejsy	319
Rozdział 33. Mechanizm wyjątków	323
33.1. Tradycyjna obsługa błędów	323

33.2. Wyjątki i ich obsługa	326
33.3. Hierarchia wyjątków	329
Rozdział 34. Tworzenie graficznego interfejsu użytkownika	331
34.1. Podstawy tworzenia aplikacji okienkowych w Javie	331
34.2. Dostępne kontrolki	334
34.3. Układ elementów w oknie	336
34.4. Obsługa zdarzeń	340
34.5. Rysowanie w oknie	344
Rozdział 35. Komponenty lekkie i ciężkie	347
35.1. Tworzenie aplikacji okienkowych w Swingu	347
35.2. Modyfikacja wyglądu okien i kontrolki	350
Rozdział 36. Aplety	352
36.1. Co to jest aplet Javy?	352
36.2. Jak pisać aplety?	354
Rozdział 37. Wstęp do programowania współbieżnego	360
37.1. Równoległe wykonanie programu	361
37.2. Tworzenie wątków	362
37.3. Potencjalne zagrożenia	363
Rozdział 38. Synchronizacja wątków	366
38.1. Metody synchronizowane	366
38.2. Synchronizowane bloki kodu	367
38.3. Komunikacja pomiędzy wątkami	369
Rozdział 39. Komunikacja sieciowa	373
39.1. Podstawy programowania sieciowego	373
39.2. Prosty serwer	375
39.3. Prosty klient	378
Rozdział 40. Przykład podsumowujący: gra sieciowa	381
40.1. Omówienie programu	381
40.2. Kod programu	383
Bibliografia	389
Skorowidz	390

Rozdziały, które znajdują się na płycie CD

Część V Programowanie w środowisku graficznym

Rozdział 41. Elementy składowe interfejsu użytkownika	395
41.1. Środowisko Dev-C++	396
41.2. Dokumentacja MSDN	398
41.3. Okno i jego elementy składowe	399
41.4. Tworzenie nowego okna	402
Rozdział 42. Projektowanie aplikacji graficznej	406
42.1. Dodawanie kontrolki do okna aplikacji	406
42.2. Rodzaje kontrolki w WinAPI	409
42.3. Przykładowy projekt okna	412
Rozdział 43. Komunikaty i zdarzenia	416
43.1. Wstęp do programowania zdarzeniowego	416
43.2. Komunikaty i ich obsługa	417
43.3. Przykłady programów z obsługą komunikatów	419
Rozdział 44. Rysowanie na ekranie. Tworzenie animacji	422
44.1. Rysowanie na ekranie	422
44.2. Biblioteka graficzna WinAPI	428
44.3. Tworzenie animacji	430
Rozdział 45. Wykorzystanie fontów	434
45.1. Wypisywanie tekstów w oknie	434
45.2. Rodzaje fontów	436
45.3. Zmiana fontu tekstu	437
Rozdział 46. Tworzenie aplikacji SDI	441
46.1. Elementy składowe aplikacji SDI	441
46.2. Dodawanie menu użytkownika	442
46.3. Obsługa komunikatów menu	443
Rozdział 47. Tworzenie aplikacji MDI	449
47.1. Aplikacje MDI — podstawowe pojęcia	449
47.2. Zasady tworzenia aplikacji MDI	450
47.3. Przykładowa aplikacja MDI	451

Rozdział 48. Systemowe okna dialogowe	460
48.1. Okno wyboru pliku	460
48.2. Okno wyboru koloru	465
48.3. Okno wyboru fontu	466
Rozdział 49. Operacje na plikach	468
49.1. Zapis danych do pliku	468
49.2. Odczyt danych z pliku	472
Rozdział 50. Przykład podsumowujący: baza danych z interfejsem graficznym	474
50.1. Omówienie programu	475
50.2. Kod programu	476
 Część VI Profesjonalne tworzenie oprogramowania	
Rozdział 51. Projektowanie oprogramowania	487
51.1. Co to jest projekt informatyczny?	487
51.2. Zalecana zawartość dokumentacji projektowej	488
51.3. Modelowanie obiektowe	489
Rozdział 52. Optymalizacja kodu	492
52.1. Efektywne korzystanie z instrukcji iteracyjnych	492
52.2. Optymalny zapis instrukcji warunkowych	493
52.3. Obliczenia	494
Rozdział 53. Testowanie oprogramowania	496
53.1. Rola testowania	496
53.2. Zasady przeprowadzania testów	497
53.3. Testowanie w Eclipse za pomocą JUnit	498
Rozdział 54. Tworzenie dokumentacji programu	500
54.1. Treść dokumentacji technicznej	500
54.2. Narzędzia do automatycznego tworzenia dokumentacji	502
Rozdział 55. Narzędzia pracy grupowej	505
55.1. Systemy wersjonowania kodu	505
55.2. Instalacja wtyczki Subclipse	506
55.3. Podstawowa praca z repozytorium SVN	508
55.4. Rozwiązywanie konfliktów	510

Dodatek A Algorytmy i systemy liczbowe	513
A.1. Eliminacja Gaussa	513
A.2. Systemy pozycyjne	515
A.3. Funkcja printf	517
Dodatek B Programowanie w języku Java	521
B.1. Zastosowanie zarządcy rozkładu GroupLayout	521
B.2. Jak działa mechanizm prawidłowego zamykania okien w Swingu?	526
B.3. Tworzenie wątków poprzez rozszerzanie klasy Thread	528
B.4. Elementy pakietu Swing	529
B.5. Czy Java jest wolniejsza niż języki kompilowane do kodu maszynowego? ..	533

38

Synchronizacja wątków

- W jaki sposób można zapewnić synchronizację wątków?
- Do czego służą metody `wait()` i `notify()`?

W poprzednim rozdziale widzieliśmy, jak nieprzewidywalne mogą być rezultaty uruchomienia programu wielowątkowego. To pokazuje wyraźnie, że w pewnych okolicznościach pożądane byłoby wymuszenie ograniczenia dostępu wątków do wspólnych danych — w tamtym przypadku do konsoli, na której wątki piszą. Java udostępnia mechanizmy synchronizacji, czyli zapewnienia dostępu do obiektu przez tylko jeden wątek na raz.

38.1. Metody synchronizowane

Metody synchronizowane to takie, które mogą być wywołane tylko przez jeden wątek na raz. Aby uczynić metodę synchronizowaną, dodajemy do jej definicji słowo kluczowe `synchronized`, np.

```
public void synchronized metoda();
```

Jeśli jeden wątek wywoła metodę synchronizowaną obiektu, żaden inny wątek nie będzie mógł wywołać tej ani żadnej innej metody synchronizowanej tego obiektu — będzie musiał poczekać, aż pierwszy wątek zakończy wykonywanie metody synchronizowanej. Bardzo ważne jest zrozumienie, że synchronizacja dotyczy konkretnego obiektu. Innymi słowy, wątek, wywołując metodę synchronizowaną, blokuje dla siebie obiekt. W niczym nie przeszkadza to innym wątkom wywoływać metody synchronizowane innych obiektów!

- wątek 1. wywołuje: `obiekt1.metoda1();`,
- wątek 2. nie może wywołać: `obiekt1.metoda1();`,
- ale może wywołać: `obiekt2.metoda1();`,

nawet jeśli `obiekt1` i `obiekt2` to obiekty tej samej klasy. (Zakładamy oczywiście, że `metoda1()` to metoda synchronizowana).

38.2. Synchronizowane bloki kodu

Inną metodą synchronizacji wątków w Javie jest zastosowanie synchronizowanych bloków kodu. Dowolny fragment kodu może być objęty klamrami `synchronized { }` i dzięki temu dostęp do niego zostanie ograniczony tylko do jednego wątku naraz. Metoda synchronizowana w naturalny sposób wiąże się z obiektem, na którym jest wywoływana. Synchronizowane bloki kodu muszą jawnie wskazywać, jakiego obiektu dotyczą:

```
synchronized (Obiekt, na którym synchronizujemy) {
    /* Kod, który może wykonać tylko jeden wątek na raz */
}
```

Ta początkowo dość dziwna konstrukcja staje się bardziej zrozumiała, gdy uświadomimy sobie, że Java blokuje wątkom dostęp do konkretnego obiektu. Oznacza to, że dowolny obiekt może być swoistą blokadą synchronizującą dla wątków. Dlatego właśnie w sekcji `synchronized` konieczne jest podanie obiektu, na którym chcemy synchronizować.

UWAGA

W programowaniu współbieżnym mówimy o **monitorach** (lub *semaforach*), czyli mechanizmach gwarantujących wyłączny dostęp dla jednego wątku. W Javie rolę monitora pełni obiekt, na którym synchronizujemy.

Jaki obiekt wybrać jako barierę synchronizacji? Zazwyczaj najlepiej, gdy jest to obiekt będący wspólnym zasobem, do którego dostęp uzyskują wątki. W przykładzie programu, w którym wątki piszą na konsoli, może to być jakikolwiek obiekt wykorzystywany do pisania.

W stosunku do przykładu 37.2 wprowadzono pewne różnice — wątki nie piszą bezpośrednio na ekranie, ale poprzez wspólny obiekt o nazwie `konsola`. Ponadto do tego obiektu przeniesiono algorytm pisania po znaku i usypiania na pewien losowy czas.

Warto jednak sprawdzić, że to nie przeniesienie kodu piszącego do nowego obiektu, ale dodanie synchronizacji wprowadza porządek — tekst wypisywany jest całymi słowami (choć słowa mogą się pojawiać w przypadkowej kolejności).

Przykład 38.1 Plik `Watek.java`

```
package podrecznik.synchronizacja;

public class Watek implements Runnable {
    private String slowo;
    private Thread watek;
    private int znak = 0;
```

```

private Konsola kon;

public Watek(String slowo, String id, Konsola kon) {
    this.slowo = new String(slowo);
    this.kon = kon;
    watek = new Thread(this, id);
    watek.start();
}

public void run() {
    kon.pisz(slowo);
}
}

```

Plik Konsola.java

```

package podrecznik.synchronizacja;

public class Konsola {
    public synchronized void pisz(String s) {
        short znak = 0;
        while (znak < s.length()) {
            System.out.print(s.charAt(znak++));
            try {
                Thread.sleep((int) (Math.random() * 200));
            } catch (InterruptedException e) { }
        }
    }
}

```

Plik KlasaGlowna.java

```

package podrecznik.synchronizacja;

public class KlasaGlowna {

    public static void main(String[] args) {
        String zdanie[] = { "Na ", "ten ", "czas ", "Wojski ", "chwycił ",
            "róg ", "długi, ", "czętkowany, ", "kręty " };
        Konsola kon = new Konsola();

        for (int i = 0; i < 9; i++) {
            new Watek(zdanie[i], "" + i, kon);
        }
    }
}

```


38.3. Komunikacja pomiędzy wątkami

Rozważmy przykład: dwa wątki operują na stosie. Jeden umieszcza elementy na stosie, drugi je ze stosu zdejmuje³⁶. Oczywiście, nie można pozwolić, by oba wątki uzyskiwały dostęp do stosu jednocześnie, dlatego metody `push()` i `pop()` muszą być synchronizowane. Co jednak wtedy, gdy drugi wątek chce pobrać element ze stosu, ale na nim nie ma elementów? Musi poczekać, aż pierwszy wątek (producent) doda element na stos. Tu pojawia się problem — aktualnie to wątek konsumenta ma dostęp do obiektu stosu, zatem wątek producenta nie może niczego na nim umieścić!

Jak rozwiązać ten problem? Byłoby dobrze, gdyby wątek mógł „usnąć” i zwolnić synchronizowany obiekt (monitor) dla innego wątku, a potem „obudzić się”, gdy jest już możliwe wykonanie jego zadania. I rzeczywiście, w Javie jest taki mechanizm — są to metody `wait()` i `notify()`. Działa on następująco:

1. Wątek wykonujący kod (lub metodę) synchronizowany, który czeka na jakieś zdarzenie, wywołuje metodę `wait()`. W ten sposób zwalnia dostęp do obiektu.
2. Gdy inny wątek kończy wykonywanie kodu synchronizowanego, wywołuje metodę `notify()`, aby powiadomić (obudzić) inne wątki, że zakończył działanie, co być może oznacza dla tych wątków możliwość wykonania ich zadania.

Ten schemat został zilustrowany w przykładzie poniżej. Wątki `producent` i `konsument` w losowych odstępach czasu dodają i usuwają elementy ze stosu. Stos jest zaimplementowany jako zwykła tablica. Zmienna typu całkowitego wskazuje aktualną liczbę elementów na stosie. Dla ułatwienia dodano dwie metody, `pełny()` i `pusty()`, informujące o aktualnym stanie stosu. Jeśli stos jest pusty, wątek konsumenta „usypia”, wywołując metodę `wait()`. Podobnie zachowuje się wątek producenta, jeśli stos jest pełny. Każdy z wątków informuje drugi o wyjściu z sekcji synchronizowanej, wywołując metodę `notify()`.

Przykład 38.2

Plik `Stos.java`

```
package podrecznik.synchronizacja;

public class Stos {
    private Integer tablica[];
    private volatile int pozycja;
    private final int maxStos = 10;

    public Stos() {
        tablica = new Integer[maxStos];
        pozycja = -1;
    }
}
```

³⁶ Takie zadania noszą nazwę problemów producentów i konsumentów.

```
public synchronized Integer pop() {
    if (pusty()) {
        try {
            System.out.println("Konsument czeka na elementy stosu.");
            wait();
        } catch (InterruptedException e) { } // Nic nie rób po wybudzeniu
    }
    Integer element = tablica[pozycja];
    tablica[pozycja] = null;
    pozycja--;
    System.out.println("Zdjęto element. Aktualna pozycja stosu: " +
    pozycja);
    notify(); // Powiadom wątek producenta
    return element;
}

public synchronized void push(Integer i) {
    if (pełny()) {
        try {
            System.out.println("Producent czeka, aż się zwolni miejsce na
            stosie.");
            wait();
        } catch (InterruptedException e) { }
    }
    tablica[++pozycja] = i;
    System.out.println("Dodano element. Aktualna pozycja stosu: " +
    pozycja);
    notify();
}

private boolean pusty() {
    if (pozycja < 0)
        return true;
    return false;
}

private boolean pełny() {
    if (pozycja == maxStos - 1)
        return true;
    return false;
}
}
```

Plik Producent.java

```
package podrecznik.synchronizacja;

public class Producent extends Thread {
    private Stos stos;

    public Producent(String id, Stos stos) {
        super(id);
        this.stos = stos;
        start();
    }

    public void run() {
        while (true) {
            System.out.println(getName() + ": dodaje na stos...");
            stos.push(new Integer(1));
            try {
                sleep((int) (Math.random()*200));
            } catch (InterruptedException e) { }
        }
    }
}
```

Plik Konsument.java

```
package podrecznik.synchronizacja;

public class Konsument extends Thread {
    private Stos stos;

    public Konsument(String id, Stos stos) {
        super(id);
        this.stos = stos;
        start();
    }

    public void run() {
        while (true) {
            System.out.println(getName() + ": zdejmuję ze stosu...");
            stos.pop();
            try {
                sleep((int) (Math.random()*200));
            } catch (InterruptedException e) { }
        }
    }
}
```

Plik Test.java

```

package podrecznik.synchronizacja;

public class Test {

    public static void main(String[] args) throws InterruptedException {
        Stos stos = new Stos();
        new Producent("producent", stos);
        new Konsument("konsument", stos);
        System.out.println("Koniec pracy wątku głównego");
    }

}

```

W naszym przykładzie wątki będą pracować w pętli nieskończonej (`while (true)`). Aby zatrzymać działanie programu, należy zakończyć proces w systemie. W środowisku Eclipse można to uczynić, klikając czerwony kwadracik w prawym dolnym rogu ekranu. Jako ćwiczenie pozostawiamy zmianę pętli, tak by np. zatrzymywała się po 10 sekundach (sprawdzanie czasu systemowego `System.currentTimeMillis()`).

PYTANIA KONTROLNE

1. Jakie są dwie metody synchronizacji wątków w Javie?
2. Wątek A wywołuje synchronizowaną metodę `m1()` obiektu `Ob1`. Czy wątek B może wywołać w tym czasie metodę synchronizowaną `m2()` obiektu `Ob1`? A obiektu `Ob2` tej samej klasy?
3. Do czego służą metody `wait()` i `notify()`?

ĆWICZENIA

1. Zmodyfikuj program z przykładu 38.2 tak, aby jednocześnie działało wielu konsumentów.
2. Zmodyfikuj program z przykładu 38.2 tak, aby jednocześnie działało wielu producentów.

39

Komunikacja sieciowa

- Jak nawiązać połączenie sieciowe?
- W jaki sposób można czytać i pisać przez sieć?
- Jaką strukturę ma schemat budowy aplikacji serwera i klienta?

Wraz z upowszechnieniem się internetu coraz więcej programów przesyła informacje w sieci. Komunikatory przesyłają i odbierają wiadomości pisane przez rozmawiające ze sobą osoby, przeglądarki internetowe pobierają treść stron WWW, programy użytkowe automatycznie aktualizują swoje dane itd. W jaki sposób nawiązać połączenie pomiędzy dwoma programami i przesyłać dane? Jak dowiemy się z tego rozdziału, należy skorzystać ze specjalnego obiektu, tzw. gniazda (ang. *socket*)³⁷.

39.1. Podstawy programowania sieciowego

Programy korzystające z sieci używają gniazd (ang. *socket*). Gniazdo to zakończenie dwukierunkowego łącza, podobnie jak gniazdko w ścianie jest zakończeniem np. linii telefonicznej. Za pomocą gniazda programy określają, z kim chcą się komunikować.

DEFINICJA

Gniazdo — zakończenie abstrakcyjnego łącza komunikacji sieciowej pomiędzy dwoma programami. Gniazdo jest opisane przez adres IP oraz numer portu.

Aby określić adresata komunikacji w sieci, konieczne jest podanie *adresu IP oraz numeru portu*. Adres IP składa się z czterech liczb z przedziału 0 – 255 rozdzielonych kropkami,

³⁷ Oczywiście programy sieciowe można pisać w dowolnym języku. W podręczniku temat ten omówiono na przykładzie Javy.

np. 194.178.29.1. Każdy komputer, nawet niepodłączony do internetu, ma swój lokalny adres 127.0.0.1. Dzięki temu możemy testować programy sieciowe, nie mając dostępu do sieci komputerowej. Z kolei numer portu pozwala na korzystanie z sieci przez wiele programów jednocześnie — każdy program korzysta z innego portu i dzięki temu system operacyjny potrafi dostarczyć właściwym programom właściwe paczki danych, mimo że do wszystkich odnosi się ten sam adres IP. To rozwiązanie przypomina trochę strukturę bloku mieszkalnego — ten sam numer ulicy, ale różne numery mieszkań.

UWAGA

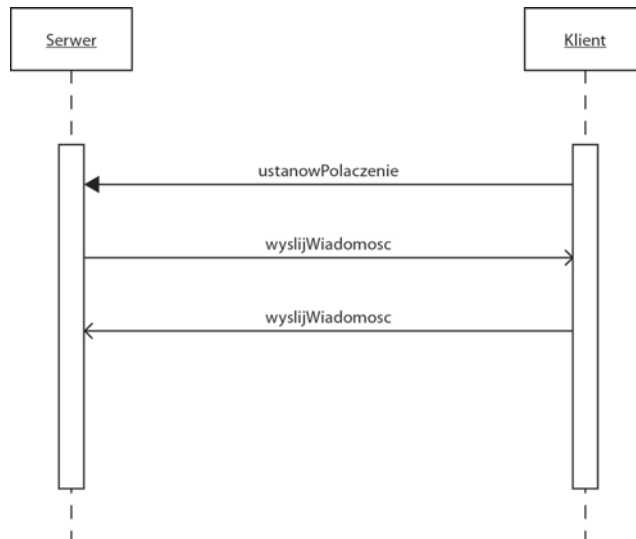
Jeśli kod programu wygląda poprawnie, a mimo to program sieciowy nie chce działać, warto spróbować zmienić używany numer portu. Być może jakiś inny program już korzysta z tego portu, uniemożliwiając tym samym jego wykorzystanie przez nasz proces. Przyczyną może być również włączona zapora sieciowa.

Z punktu widzenia komunikacji sieciowej wyróżniamy dwa rodzaje programów — *serwery* i *klientów*. *Serwer* zazwyczaj udostępnia gniazdo do komunikacji i czeka, nasłuchując, czy ktoś chce się z nim połączyć. Jeśli jakiś inny program ustanowi połączenie z serwerem, ten przejdzie w tryb obsługi tego połączenia. Z kolei *klient* to właśnie ten program, który łączy się z serwerem, a następnie komunikuje się z nim („rozmawia”). Zasadnicza różnica polega na tym, że serwer nie wie, z kim będzie się komunikował — udostępnia gniazdo i czeka, z kolei klient musi znać adres i port serwera, z którym chce się połączyć.

Mechanizm ten przedstawiono symbolicznie na rysunku 39.1. Oś pionowa wyobraża czas, jej zwrot jest skierowany w dół. Wąskie, pionowe prostokąty pod obiektami **Serwer** i **Klient** wyobrażają wykonywanie ich kodu. Poziome strzałki to przesyłanie komunikatów. Najpierw klient zgłasza się do serwera, prosząc o ustanowienie połączenia. W odpowiedzi serwer konfiguruje połączenie i rozpoczyna się (zazwyczaj) naprzemienne przesyłanie wiadomości.

Rysunek 39.1.

Schemat komunikacji serwer-klient

39.2. Prosty serwer

Jak zbudować prostą aplikację serwerową? Schemat postępowania jest zawsze taki sam:

1. Utwórz gniazdo serwera.
2. Czekaj na połączenia od klientów.
3. Gdy klient się podłączy, utwórz nowe gniazdo do komunikacji z klientem.
4. Otwórz strumienie do pisania i czytania z gniazda klienckiego.
5. Czytaj i pisz za pośrednictwem gniazda klienckiego.
6. Zamknij strumienie i gniazda.

Utworzenie gniazda serwerowego (do nasłuchiwania i czekania na klientów) jest wykonywane za pomocą konstruktora klasy `ServerSocket`:

```
gniazdoSerwera = new ServerSocket(port);
```

gdzie zmienna `port` typu `int` przechowuje numer portu, np. 5555. Jak widać, serwer nie potrzebuje znać swojego adresu IP. Następnie wywoływana jest metoda `accept` obiektu gniazda, która zawiesza swoje działanie do czasu zgłoszenia się klienta.

```
gniazdoObslugiKlienta = gniazdoSerwera.accept();
```

Metoda ta jest zwykle wywoływana bezpośrednio po utworzeniu gniazda, ale powrót z niej następuje dopiero po nawiązaniu połączenia. Zwracaną wartością jest referencja do nowego obiektu typu `Socket`. To nowe gniazdo służy do komunikacji z nowo połączonym klientem. Dlaczego serwer otwiera nowe gniazdo? Chodzi o to, by na tym pierwszym w dalszym ciągu oczekiwać (nasłuchiwać) na kolejnych klientach.

UWAGA

W profesjonalnych programach zwykle tworzy się osobne wątki do obsługi każdego klienta, tak aby wątek główny programu mógł stale nasłuchiwać na nowych klientach. W omówionym tutaj prostym schemacie kolejni dołączający klienci będą czekać na gnieździe, aż wątek główny serwera skończy obsługiwać pierwszego klienta.

Kolejny, czwarty krok naszego schematu to otwarcie strumieni do pisania i czytania. Gniazdo jest interfejsem umożliwiającym przesyłanie danych przez sieć, ale — podobnie jak plik czy konsola — wymaga dostępu za pośrednictwem strumieni. Standardowo strumienie te otwiera się następująco:

```
BufferedReader in = new BufferedReader(new InputStreamReader(gniazdo.  
getInputStream()));  
PrintWriter out = new PrintWriter(gniazdo.getOutputStream(), true);
```

gdzie `gniazdo` oznacza gniazdo wykorzystywane do obsługi klienta. Mając do dyspozycji strumienie `in` i `out`, możemy z nich korzystać tak jak z innych strumieni i nie martwić się już o to, że odnoszą się do gniazda:

```
out.println("Witaj, kliencie!");  
in.readLine();
```


Na końcu pracy programu konieczne jest jeszcze tylko zamknięcie strumieni i gniazd:

```
in.close();
out.close();
gniazdo.close();
```

Poniższy przykład zawiera pełny kod programu serwera. Warto zwrócić uwagę na kolejne kroki nawiązywania połączenia i przesyłania komunikatów. Serwer wysyła wiadomości do klienta, dopóki ten odpowiada (pętla `while(line != null)`). Wszelkie błędy zostały obsługane przez mechanizm wyjątków.

Przykład 39.1

```
package podrecznik;

import java.io.*;
import java.net.*;

public class Serwer {
    private ServerSocket gniazdoSerwera = null;
    private Socket gniazdoObslugiKlienta = null;
    private BufferedReader in = null;
    private PrintWriter out = null;
    private String line = "";
    private int port = 5555;

    public Serwer() {
        sluchaj();
        ustanowPolaczenie();
        rozmawiaj();
        // Przyjmij jeszcze trzech klientów
        for (int i = 0; i < 3; i++) {
            ustanowPolaczenie();
            rozmawiaj();
        }
    }

    public void ustanowPolaczenie() {
        try {
            gniazdoObslugiKlienta = gniazdoSerwera.accept();
            System.out.println("[Serwer] Zaakceptowano połączenie.");
        } catch (IOException e) {
            System.err.println("[Serwer] Metoda accept zawiodła.");
            System.exit(-1);
        }

        try {
            in = new BufferedReader(new InputStreamReader(gniazdoObslugiKlienta.getInputStream()));
```

```
        out = new PrintWriter(gniazdoObslugiKlienta.getOutputStream(),
true);
    } catch (IOException e) {
        System.err.println("[Serwer] Nie można utworzyć strumieni.");
        System.exit(-1);
    }
}

public void rozmawiaj() {
    while (line != null) {
        try {
            line = in.readLine();
            if (line != null) {
                System.out.println("[Serwer] Otrzymano wiadomość: " +
line);
                try {
                    Thread.sleep(1000);
                } catch (InterruptedException e) {
                    e.printStackTrace();
                }
                out.println("dziękuję, kliencie.");
            }
        } catch (IOException e) {
            System.err.println("[Serwer] Błąd odczytu z gniazda -
prawdopodobnie klient rozłączył się.");
            break;
        }
        line = "";
    }

    public void sluchaj() {
        try {
            System.out.println("[Serwer] Serwer rozpoczyna nasłuchiwanie na
porcie " + port);
            gniazdoSerwera = new ServerSocket(port);
        } catch (IOException e) {
            System.err.println("[Serwer] Nie można nasłuchiwać na porcie: "
+ port);
            System.exit(-1);
        }
    }

    public void zwolnijZasoby() {
        try {
```

```

        in.close();
        out.close();
        gniazdoSerwera.close();
    } catch (IOException e) {
        System.err.println("[Serwer] Błąd metody close.");
        System.exit(-1);
    }
}

public static void main(String[] args) {
    Serwer serwer = new Serwer();
    serwer.zwolnijZasoby();
}
}

```

39.3. Prosty klient

Po poznaniu schematu działania serwera łatwo będzie nam zrozumieć działanie aplikacji klienckiej. Jej działanie można opisać następującymi krokami:

1. Utwórz gniazdo serwera.
2. Otwórz strumienie do pisania i czytania z gniazda.
3. Czytaj i pisz za pośrednictwem gniazda.
4. Zamknij strumienie i gniazdo.

Nawiązanie połączenia polega na utworzeniu obiektu gniazda. Tym razem podajemy również adres IP serwera, do którego chcemy się podłączyć:

```
gniazdo = new Socket(ip, port);
```

Jeśli wszystko pójdzie zgodnie z planem, możemy — podobnie jak w przypadku serwera — otworzyć strumienie do czytania i pisania, a następnie rozpocząć komunikację. Reszta kodu klienta niewiele już różni się od kodu serwera. Cały kod przedstawiono w przykładzie poniżej.

Przykład 39.2

```

package podrecznik;

import java.io.*;
import java.net.*;

public class Klient {
    private Socket gniazdo = null;
    private PrintWriter out = null;
    private BufferedReader in = null;
    private int port = 5555;
    private String ip = "127.0.0.1";
}

```

```
public Klient() {
    ustanowPolaczenie();
    wyslij("Witaj, serwerze!");
    try {
        String line = in.readLine();
        System.out.println("[Klient] Otrzymano wiadomość: " + line);
        out.println("Dziękuję, serwerze!");
    } catch (IOException e) {
        System.out.println("Read failed");
        System.exit(1);
    }
}

public void zwolnijZasoby() {
    try {
        in.close();
        out.close();
        gniazdo.close();
    } catch (IOException e) {
        System.err.println("[Klient] Błąd metody close.");
    }
}

private void wyslij(String s) {
    out.println(s);
}

public void ustanowPolaczenie() {
    try {
        gniazdo = new Socket(ip, port);
        out = new PrintWriter(gniazdo.getOutputStream(), true);
        in = new BufferedReader(new InputStreamReader(gniazdo.
getInputStream()));
        System.out.println("[Klient] Podłączono do serwera " + ip + ": "
+ port);
    } catch (UnknownHostException e) {
        System.err.println("[Klient] Nie można połączyć z: " + ip);
        System.exit(1);
    } catch (IOException e) {
        System.err.println("[Klient] Błąd wejścia-wyjścia");
        System.exit(1);
    }
}
```

```
public static void main(String[] args) {  
    Klient klient = new Klient();  
    klient.zwolnijZasoby();  
}  
}
```

PYTANIA KONTROLNE

1. Co to jest gniazdo i do czego służy?
2. Wymień kolejne kroki w typowym schemacie działania serwera.
3. Wyjaśnij, czym różni się działanie serwera od działania klienta.
4. Do czego wykorzystuje się strumienie w programach sieciowych?

ĆWICZENIA

1. Jeśli masz dostęp do sieci, uruchom program serwera i klienta na dwóch różnych komputerach. Wskazówka: konieczne będzie wpisanie w kodzie poprawnego adresu IP.
2. Zmodyfikuj program klienta tak, aby przesyłał do serwera napisy wprowadzane przez użytkownika na konsoli.

40

Przykład podsumowujący: gra sieciowa

- Przykład podsumowujący poznane elementy programowania w Javie, w szczególności komunikację sieciową i graficzny interfejs użytkownika.

W celu utrwalenia poznanych technik programowania w języku Java przedstawimy program umożliwiający grę w kółko i krzyżyk w sieci. Napišemy dwa programy — serwera i klienta. Ich rola w komunikacji sieciowej będzie inna, ale gdy połączenie zostanie nawiązane, oba będą w identyczny sposób umożliwiać grę.

40.1. Omówienie programu

Struktura obu programów — serwera i klienta — jest oparta na klasie bazowej `JFrame`. W konstruktorze tworzymy okienko aplikacji i dodajemy do niego dziewięć przycisków, które będą reprezentować pola planszy. Każdemu z nich przypisujemy jako słuchacza zdarzeń klasę okna aplikacji. Dodatkowo, aby móc rozróżniać zdarzenia pochodzące od przycisków, korzystamy z metody `setActionCommand(String)`, która dodaje zmienną napisową do każdego komunikatu (`Event`).

```
przyciski = new JButton[9];
for (int i = 0; i < 9; i++) {
    przyciski[i] = new JButton("");
    przyciski[i].setActionCommand("" + i); //Dodanie napisu (numer) do komunikatów
    przyciski[i].addActionListener(this);
    getContentPane().add(przyciski[i]);
}
```

Napis ten można wydobyć z klasy komunikatu o zdarzeniu za pomocą metody `getActionCommand` klasy `Event`. W ten sposób identyfikujemy przycisk, który został naciśnięty. Tę czynność wykonujemy w kodzie metody `actionPerformed`.

```
int j = Integer.parseInt(arg0.getActionCommand());
```

W procedurze obsługi zdarzeń sprawdzamy, czy aktualnie jest nasz ruch (służy do tego zmienna logiczna `mojRuch`). Jeśli nie, ignorujemy kliknięcia przycisków. Jeśli natomiast jest nasz ruch, zmieniamy tekst odpowiedniego przycisku na `O` oraz przesyłamy współrzędną pola (`ruch`) do klienta.

Komunikacja sieciowa jest zaimplementowana zgodnie z poznanym wcześniej schematem: najpierw metoda `sluchaj()` tworzy gniazdo serwera, następnie czeka na podłączenie klienta, wreszcie otwiera strumień (buforowane) do czytania i pisania. Potem wywoływana jest metoda `odbieraj()`. Metoda ta w pętli próbuje czytać linię tekstu ze strumienia powiązanego z gniazdem. Gdy taka się pojawi, jest interpretowana i plansza zostaje odświeżona — pojawia się krzyżyk w odpowiednim miejscu. Zaktualizowana zostaje też zmienna `mojRuch`, ponieważ nadejście informacji o ruchu wykonanym przez przeciwnika jest równoznaczne z tym, że teraz nasza kolej.

```
while ((line = in.readLine()) != null) {
    int j = Integer.parseInt(line);
    System.out.println("[Serwer] <== " + j);
    if (j >= 0 && j < 9) {
        przyciski[j].setText("X");
    }
    mojRuch = true;
}
```

Oczywiście wszystkie wymagające tego fragmenty kodu są otoczone blokami `try-catch` w celu obsługi błędów. Dodatkowo dla lepszego zrozumienia w wielu miejscach program wypisuje na konsoli informacje pomocnicze.

W metodzie `odbieraj()` dziwić może pętla `while`. Jak to możliwe, że program, wchodząc w tę pętlę, dalej reaguje na kliknięcia myszą? Nie zaimplementowano przecież jawnie wielowątkowości. A jednak program działa. Aby lepiej zrozumieć tę kwestię, musimy przypomnieć sobie sposób działania strumieni buforowanych — wywołanie metody `readLine()` jest *blokowane* (zawieszane) do czasu, aż strumień będzie gotowy (pojawi się ciąg znaków zakończony `\n`). Przez ten czas program może obsługiwać komunikaty zdarzeń, np. kliknięcia przycisków. I tak jest w naszym programie.

Program klienta jest bardzo podobny do serwera. Jedyna różnica polega na sposobie nawiązywania połączenia.

40.2. Kod programu

Przykład 40.1

Plik Serwer.java

```

package podrecznik;

import java.awt.GridLayout;
import java.awt.event.*;
import java.io.*;
import java.net.*;
import javax.swing.*;

public class Serwer extends JFrame implements ActionListener {
    protected JButton przyciski[];
    protected boolean krzyzyk = true;

    private ServerSocket gniazdoSerwera = null;
    private Socket gniazdoObslugiKlienta = null;
    private BufferedReader in = null;
    private PrintWriter out = null;
    private String line = "";
    private int port = 4567;

    // Serwer zaczyna
    private boolean mojRuch = true;

    public Serwer() {
        super("OXO Serwer");
        setLayout(new GridLayout(3, 3));
        przyciski = new JButton[9];
        for (int i = 0; i < 9; i++) {
            przyciski[i] = new JButton("");
            przyciski[i].setActionCommand("" + i);
            przyciski[i].addActionListener(this);
            getContentPane().add(przyciski[i]);
        }
        setSize(300, 300);
        addWindowListener(new WindowAdapter() {
            public void windowClosing(WindowEvent we) {
                System.exit(0);
            }
        });
    }
}

```

```

        }

        zwolnijZasoby();
    }
});

setVisible(true);
sluchaj();
odbieraj();
}

public void actionPerformed(ActionEvent arg0) {
    if (!mojRuch)
        return;
    int j = Integer.parseInt(arg0.getActionCommand());
    if (j >= 0) {
        if ("".equals(przyciski[j].getText())) {
            przyciski[j].setText("0");
            // Wyślij informację o wykonanym ruchu do klienta
            System.out.println("[Serwer] ==> " + j);

            repaint();
            out.println(j);
        }
    }
    mojRuch = false;
    this.setTitle("Oczekiwanie na ruch przeciwnika");
}

public void odbieraj() {
    try {
        while ((line = in.readLine()) != null) {
            int j = Integer.parseInt(line);
            System.out.println("[Serwer] <== " + j);
            if (j >= 0 && j < 9) {
                przyciski[j].setText("X");
            }
            mojRuch = true;
            this.setTitle("Wykonaj ruch");
        }
    } catch (IOException e1) {
        e1.printStackTrace();
    }
}
}

```

```
public void sluchaj() {
    try {
        System.out.println("[Serwer] Serwer rozpoczyna nasłuchiwanie na
porcie "+ port);
        gniazdoSerwera = new ServerSocket(port);
    } catch (IOException e) {
        System.err.println("[Serwer] Nie można nasłuchiwać na porcie: "
+ port);
        System.exit(-1);
    }

    try {
        gniazdoObslugiKlienta = gniazdoSerwera.accept();
        System.out.println("[Serwer] Zaakceptowano połączenie.");
    } catch (IOException e) {
        System.err.println("[Serwer] Metoda accept zawiodła.");
        System.exit(-1);
    }

    try {
        in = new BufferedReader(new InputStreamReader(
            gniazdoObslugiKlienta.getInputStream()));
        out = new PrintWriter(gniazdoObslugiKlienta.getOutputStream(),
true);
    } catch (IOException e) {
        System.err.println("[Serwer] Nie można utworzyć strumieni.");
        System.exit(-1);
    }
}

public void zwolnijZasoby() {
    try {
        in.close();
        out.close();
        gniazdoSerwera.close();
        gniazdoObslugiKlienta.close();
    } catch (IOException e) {
        System.err.println("[Serwer] Błąd metody close.");
        System.exit(-1);
    }
}

public static void main(String[] args) {
    new Serwer();
}
}
```

Plik Klient.java

```

package podrecznik;

import java.awt.GridLayout;
import java.awt.event.*;
import java.io.*;
import java.net.*;

import javax.swing.JButton;
import javax.swing.JFrame;

public class Klient extends JFrame implements ActionListener {
    private Socket gniazdo = null;
    private PrintWriter out = null;
    private BufferedReader in = null;
    private int port = 4567;
    private String ip = "127.0.0.1";
    private String line = "";

    // Zaczyna serwer
    private boolean mojRuch = false;

    private JButton przyciski[];

    public Klient() {
        super("OXO Klient");
        setLayout(new GridLayout(3, 3));
        przyciski = new JButton[9];
        for (int i = 0; i < 9; i++) {
            przyciski[i] = new JButton("");
            przyciski[i].setActionCommand("" + i);
            przyciski[i].addActionListener(this);
            getContentPane().add(przyciski[i]);
        }
        setSize(300, 300);
        addWindowListener(new WindowAdapter() {
            public void windowClosing(WindowEvent we) {
                System.exit(0);
                try {
                    in.reset();
                } catch (IOException e) {
                    e.printStackTrace();
                }
            }
        });
        zwolnijZasoby();
    }
}

```

```
});

setVisible(true);

ustanowPolaczenie();
odbieraj();
}

public void actionPerformed(ActionEvent arg0) {
    if (!mojRuch)
        return;
    int j = Integer.parseInt(arg0.getActionCommand());
    if (j >= 0) {
        if (przyciski[j].getText().equals("")) {
            przyciski[j].setText("X");
            // Wyślij informację o wykonanym ruchu do serwera
            System.out.println("[Klient] ==> " + j);

            repaint();
            out.println(j);
        }
    }
    mojRuch = false;
    this.setTitle("Oczekiwanie na ruch przeciwnika");
}

public void odbieraj() {
    try {
        while ((line = in.readLine()) != null) {
            int j = Integer.parseInt(line);
            System.out.println("[Klient] <== " + j);
            if (j >= 0 && j < 9) {
                przyciski[j].setText("O");
            }
            mojRuch = true;
            this.setTitle("Wykonaj ruch");
        }
    } catch (IOException e1) {
        e1.printStackTrace();
    }
}

public void zwolnijZasoby() {
    try {
```

```

        in.close();
        out.close();
        gniazdo.close();
    } catch (IOException e) {
        System.err.println("[Klient] Błąd metody close.");
    }
}

public void ustanowPolaczenie() {
    try {
        gniazdo = new Socket(ip, port);
        out = new PrintWriter(gniazdo.getOutputStream(), true);
        in = new BufferedReader(new InputStreamReader(
            gniazdo.getInputStream()));
        System.out.println("[Klient] Podłączono do serwera " + ip + ": "
+ port);

        } catch (UnknownHostException e) {
            System.err.println("[Klient] Nie można połączyć z: " + ip);
            System.exit(1);
        } catch (IOException e) {
            System.err.println("[Klient] Błąd wejścia-wyjścia");
            System.exit(1);
        }
    }

    public static void main(String[] args) {
        new Klient();
    }
}

```

ĆWICZENIA

1. Napisz funkcję przeglądającą planszę w poszukiwaniu linii złożonej z krzyżyków lub kółek. Funkcja ta powinna przekazać informację o zakończeniu gry i o zwycięzcy (np. wyświetlić na konsoli).
2. Dodaj możliwość rozmów pomiędzy graczami.
3. Napisz algorytm logiki gry w kółko i krzyżyk, tak aby móc grać z przeciwnikiem komputerowym. Wybór najlepszego ruchu powinien uwzględniać następujące czynniki:
 - a) Czy przeciwnik może wygrać w następnym ruchu? Jeśli tak, zablokuj go.
 - b) Czy ja mogę wygrać w następnym ruchu? Jeśli tak, wykonaj taki ruch.

Skorowidz

- .
- .A, 42
- .DLL, 42
- .LIB, 42
- .O, 42
- .OBJ, 42
- .SO, 42
- A**
- algorytm, 18, 19
 - bisekcji, 31, 32
 - liniowe, 31
 - połowienia, 31, 32
 - schemat Hornera, 33
 - sortowanie liczb, 28, 29, 30
 - wyszukiwanie, 31, 32
 - zapis, 22, 23, 24
 - znajdowanie miejsc zerowych funkcji, 34
- assembler, 147
- AVL, drzewo, 235
- B**
- B-drzewo, 235
- biblioteki, 42
 - dynamiczne, 42, 43
 - statyczne, 42
- binarny, system, *Patrz* system dwójkowy
- błąd
 - kompilacji, 40
 - składniowy, 39
 - uruchomienia, 41
- boxing, 302
- breakpoint, *Patrz* punkt przerwania
- C**
- C++, 167
 - &, operator, 204
 - *, operator, 204
 - ::, operator, 273
 - a Java, 296
 - a Pascal, 186, 187
 - bool, typ danych, 175
 - char, typ danych, 174
 - cin, obiekt, 217, 220
 - const, słowo kluczowe, 253
 - cout, obiekt, 217, 218
 - delete, operator, 228
 - destruktor, 248
 - do ... while, pętla, 180, 181
 - double, typ danych, 175
 - drzewa binarne, 231, 232, 233, 234, 235
 - dynamiczna alokacja pamięci, 228
 - dziedziczenie proste, 269, 270, 271, 272
 - dziedziczenie wielobazowe, 273
 - enkapsulacja, 244
 - feof, funkcja, 224
 - float, typ danych, 175
 - fopen, funkcja, 224
 - for, pętla, 179, 180, 190, 191
 - fprintf, funkcja, 223
 - fscanf, funkcja, 223
 - funkcje, 181, 182
 - funkcje zaprzyjaźnione, 262, 263, 265
 - hermetyzacja danych, 242, 244, 245
 - if, instrukcja, 179
 - include, dyrektywa, 182
 - instrukcje, 178
 - int, typ danych, 174
 - islower, funkcja, 224
 - klasa, 239, 240
 - klasy wewnętrzne, 249
 - klasy zaprzyjaźnione, 265, 266
 - komentarze, 178
 - konstruktor, 245, 246
 - konstruktor kopiujący, 253
 - Linux, 171
 - lista jednokierunkowa, 229, 230, 231
 - long long int, typ danych, 175
 - long long, typ danych, 175
 - long, typ danych, 174
 - main, funkcja, 182
 - napisy, 202, 203
 - new, operator, 228
 - obiekt, 239, 240
 - operacje wejścia-wyjścia, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223
 - operatory, 175, 176, 177
 - parametry, domyślne wartości, 255, 256, 257
 - pliki, 223, 224
 - pobrania adresu, operator, 204
 - pola bitowe, 213, 214
 - polimorfizm, 274, 275
 - printf, funkcja, 220, 221, 222
 - private, słowo kluczowe, 243
 - przeciążanie funkcji, 252, 253, 254
 - przeciążanie operatorów, 257, 259
 - przestrzenie nazw, 183
 - public, słowo kluczowe, 242
 - return, instrukcja, 181
 - rozszerzenia plików źródłowych, 182
 - scanf, funkcja, 223
 - short int, typ danych, 174
 - short, typ danych, 174
 - signed char, typ danych, 174
 - signed int, typ danych, 174
 - signed long long int, typ danych, 175
 - signed long long, typ danych, 175
 - signed long, typ danych, 174
 - signed short int, typ danych, 174
 - signed short, typ danych, 174
 - signed, typ danych, 174
 - słowa kluczowe, 173
 - sprintf, funkcja, 224
 - sscanf, funkcja, 224
 - std::cin, instrukcja, 178
 - std::cout, instrukcja, 178
 - struktura programu, 182
 - struktury, 210, 211, 212, 214, 215
 - switch, instrukcja, 189
 - tablice, 195, 196, 197, 198, 207, 208
 - tablice dynamiczne, 227, 228
 - tablice wielowymiarowe, 200, 201
 - tablice znaków, 202, 203
 - this, 259
 - typy danych, 174
 - unie, 213
 - unsigned char, typ danych, 174
 - unsigned int, typ danych, 174
 - unsigned long long int, typ danych, 174
 - unsigned long long, typ danych, 174
 - unsigned long, typ danych, 174
 - unsigned short int, typ danych, 174
 - unsigned short, typ danych, 174
 - unsigned, typ danych, 174
 - void, typ, 181
 - while, pętla, 180
 - wskaźniki, 204, 205, 206, 207, 208
 - wyluskania, operator, 204
 - wyrażenia, 175
 - znaki specjalne, 193, 194
- Cezara, szyfr, 224
- ciąg Fibonacciego, 123
- compilation error, *Patrz* błąd kompilacji
- cykl von Neumanna, 37
- D**
- debuger, 46, 47
- deklaracja zmiennej, 74
- Delphi, 57
- destruktor, 248
- Dev C++, 168, 169
- Dev-Pascal, 53, 54
- diagramy, 24
- drzewo AVL, 235
- drzewo binarne, 231, 232, 233, 235
 - korzeń, 232
 - liść, 232
 - węzeł, 232
- dwójkowy, system, 38

- dziedziczenie
 proste, 269, 270
 wielobazowe, 273
- E**
 Eclipse IDE, 48, 171, 172, 291
 edytory, 44, 45
 enkapsulacja, 244
- F**
 Fibonacciego, ciąg, 123
 formatowanie kodu, 45
 FPC, 55, 56
 Free Pascal Compiler, *Patrz* FPC
- G**
 gniazdo, 373
 GNU GPL, 54
 graf skierowany, 235
- H**
 heksadecymalny, system, *Patrz* system szesnastkowy
 hermetyzacja danych, 242, 244, 245
 Hornera, schemat, 32, 33
 Hugo, 55
- I**
 IDE, 47, 48
 implementacja, 22
 inicjalizacja zmiennej, 75
 instancja, 239, 308
 instrukcja iteracyjna, 84, 91, 92, 93, 94, 95
 instrukcja warunkowa, 84, 85, 86, 88, 179, 187, 189
 zagnieżdżanie, 88
 instrukcja wyboru, 89, 90, 189
 interpreter, 41
- J**
 Java, 289, 290, 291
 a C++, 296
 abs, metoda, 311
 actionPerformed, metoda, 340
 aplety, 352, 353, 354, 355
 aplikacje okienkowe, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 347, 348, 350
 ArithmeticException, wyjątek, 330
 AWT, pakiet, 331, 332
 biblioteka standardowa, 310
 boolean, typ danych, 301
 BorderLayout, 338
 Button, kontrolka, 334
 byte, typ danych, 301
 Canvas, kontrolka, 334
 CardLayout, 339
 char, typ danych, 301
 charAt, metoda, 300
 Checkbox, kontrolka, 334
 Choice, kontrolka, 334
 destroy, metoda, 354
 double, typ danych, 301
 dziedziczenie proste, 314, 315, 316
 equals, metoda, 300
 exp, metoda, 311
 extends, słowo kluczowe, 314
 final, 307
 float, typ danych, 301
 FlowLayout, 337
 Garbage Collector, 295
 gc, metoda, 304
 Graphics, klasa, 344
 GridBagLayout, 338
 GridLayout, 337, 338
 hasMoreTokens, metoda, 311
 hierarchia wyjątków, 329
 import, instrukcja, 297
 in, strumień, 304
 indexOf, metoda, 300
 init, metoda, 354
 int, typ danych, 301
 interfejsy, 319, 320
 IOException, wyjątek, 329
 java.util, pakiet, 308
 klasy, 300, 306, 307
 klient, 378, 379, 380
 kolekcje, 308
 kompilacja bez IDE, 294
 kontrolki, 334
 Label, kontrolka, 334
 LinkedList, klasa, 308
 List, kontrolka, 334
 lista, 308, 309
 log, metoda, 311
 long, typ danych, 301
 LookAndFeel, klasa, 350
 Math, klasa, 310, 311
 max, metoda, 311
 min, metoda, 311
 MouseEvent, klasa, 340
 MouseListener, interfejs, 342
 nadklasa, 316
 native, 307
 nextToken, metoda, 311
 notify, metoda, 369
 NullPointerException, wyjątek, 330
 obiekt, 298
 Object, klasa, 300
 obsługa błędów, 323, 325, 326, 328
 obsługa pamięci, 295
 obsługa zdarzeń, 340, 342
 out, strumień, 304
 package, deklaracja, 297
 paint, metoda, 344
 pakiety, 297
 panel szklany, 348
 panel treści, 348
 panel warstwowy, 348
 polimorfizm, 317, 319
 println, metoda, 303, 304
 random, metoda, 311
 referencja, 298
 run, metoda, 362
 Runnable, interfejs, 362
 rysowanie, 344
 Scanner, klasa, 312
 Scrollbar, kontrolka, 334
 server, 375, 376, 377, 378
 short, typ danych, 301
 Stack, klasa, 309
 start, metoda, 354
 static, 307
 stop, metoda, 354
 stos, 309
 String, klasa, 300
 StringTokenizer, klasa, 311
 strumień wejścia-wyjścia, 303, 304, 305
 substring, metoda, 300
 super, słowo kluczowe, 316
 Swing, pakiet, 347, 348, 350
 synchronizacja wątków, 366, 367, 369
 synchronized, słowo kluczowe, 366
 tablice, 302, 303
 TextArea, kontrolka, 334
 TextField, kontrolka, 334
 Thread, klasa, 362
 toDegrees, metoda, 311
 toLowerCase, metoda, 300
 toRadians, metoda, 311
 typ napisowy, 300
 typy danych, 301
 valueOf, metoda, 307
 wait, metoda, 369
 wątki, 361, 362, 363, 369
 wersje, 291
 WindowListener, interfejs, 343
 wyjątki, 326, 328
 zarządca układu, 336, 337, 339, 340
- JDK, 291
 język programowania, 39
 języki interpretowane, 41
 JRE, 291
 JVM, 290
- K**
 keyword, *Patrz* słowo kluczowe
 klasa, 240
 bazowa, 270
 pochodna, 270, 271
 klient, 374, 378, 379, 380
 kod
 bajtowy, 290
 formatowanie, 45, 109
 maszynowy, 39
 źródłowy, 40
 komentarz, 63
 kompilacja, 40
 kompilator, 40
 dyrektywy, 144, 145
 komputer, architektura, 36, 37
 komunikacja sieciowa, 373, 374
 konsolidacja, 41
 konstruktor, 245
 kopiujący, 253
 Kylix, 57
- L**
 Lazarus, 57, 58
 liczba zmiennopezycyjna, 72

liczby pseudolosowe, 99
 licznik pętli, 93
 linking, *Patrz* konsolidacja
 lista jednokierunkowa, 153

M

maszyna wirtualna, 290
 metoda siecznych, 34, 35
 metoda wirtualna, 275
 Microsoft Visual Studio, 169, 170,
 171
 modelowanie obiektowe, 240
 monitor, 367

N

notacja "O", 31
 notacja węgierska, 62

O

obiekt, 238, 240
 operator dwuargumentowy, 77

P

pamięć operacyjna, 18
 Pascal
 :=, operator, 74
 a C++, 186, 187
 append, procedura, 137
 assembler, 147
 begin, słowo kluczowe, 61
 błędy, 65, 66
 boolean, typ danych, 70, 72
 byte, typ danych, 70
 char, typ danych, 70
 chr, funkcja, 70
 Circle, funkcja, 150
 close, procedura, 138
 Cos, funkcja, 99
 CRT, moduł, 64
 Dec, procedura, 94
 deklaracja zmiennej, 74
 dispose, procedura, 153
 Division by zero, 66
 double, typ danych, 70
 dynamiczny przydział pamięci,
 152, 153
 dyrektywy kompilatora, 144, 145
 end, słowo kluczowe, 61
 eof, funkcja, 139
 Exp, funkcja, 99
 file, typ danych, 135
 FloodFill, funkcja, 150
 for, instrukcja, 91, 92, 93
 Frac, funkcja, 99
 funkcje, 98, 99, 104
 grafika BGI, 149, 150
 Graph, moduł, 149
 if, instrukcja, 84
 if-then-else, 87
 Inc, procedura, 94
 InitGraph, funkcja, 149
 Int, funkcja, 99
 integer, typ danych, 70, 71
 komentarz, 63, 75
 Line, funkcja, 150
 LineTo, funkcja, 150

Linux, 56, 57
 longint, typ danych, 70, 71
 MoveTo, funkcja, 150
 new, procedura, 153
 operatory arytmetyczne, 77, 78,
 79
 operatory logiczne, 80, 82
 operatory porównania, 80, 81
 optymalizacja programu, 148
 ord, funkcja, 71
 OutTextXY, funkcja, 150
 pliki, 135, 136, 137, 138, 140,
 141
 priorytety operatorów, 83
 procedury, 61, 98, 101
 program, instrukcja, 61
 przekazywanie parametrów przez
 wartość, 106
 przekazywanie parametrów przez
 zmienną, 106
 przesłanianie zmiennych, 108
 random, funkcja, 99
 read, procedura, 140
 ReadLn, procedura, 64
 real, typ danych, 70, 72
 Rectangle, funkcja, 150
 repeat ... until, instrukcja, 94, 95
 reset, procedura, 137
 rewrite, procedura, 137
 Round, funkcja, 99
 seek, procedura, 141
 SetColor, funkcja, 150
 shortint, typ danych, 70
 Sin, funkcja, 99
 single, typ danych, 70
 słowa kluczowe, 64, 65
 Sqrt, funkcja, 99
 struktura programu, 62, 108, 109
 tablice, 112, 113, 114, 115, 116,
 152
 tablice wielowymiarowe, 118
 typy danych, 69
 typy okrojone, 113
 uses, słowo kluczowe, 63, 64
 while, instrukcja, 94
 word, typ danych, 70
 Write, procedura, 61, 80
 WriteLn, procedura, 61, 80
 wskaźniki, 153
 zmienne, 73
 pętla, 84
 licznik, 93
 pliki
 binarne, 136
 dostęp sekwencyjny, 140
 dostęp swobodny, 141
 tekstowe, 136
 wykonywalne, 41, 42
 podprogramy, 97, 98
 programowanie, 17
 obiektywne, 238
 strukturalne, 238
 programy
 równoległe, 361
 sekwencyjne, 360
 pseudokod, 23

pseudolosowe, liczby, 99
 punkt przzerwania, 47

R

RAM, 18
 rekordy, 130, 131, 132
 rekurencja, 120, 121, 122, 127, 128
 kiedy korzystać, 123
 wady, 127
 runtime error, *Patrz* błąd
 uruchomienia

S

schemat Hornera, 32, 33
 schematy blokowe, 24, 25
 semafony, 367
 serwer, 374, 375, 376, 377, 378
 sieciowa, komunikacja, 373, 374
 siecznych, metoda, 34, 35
 silna kontrola typów, 69
 składowe chronione, 271
 słowo kluczowe, 40
 sortowanie, 28, 29
 przez wybór, 29, 30
 w miejscu, 29
 Stroustrup, Bjarne, 167
 struktura danych, 18
 syntax errors, *Patrz* błąd składniowy
 system binarny, *Patrz* system
 dwójkowy
 system dwójkowy, 38
 system heksadecymalny, *Patrz* system
 szesnastkowy
 system szesnastkowy, 39
 szyfr Cezara, 224

T

Turbo C++, 167, 168
 Turbo Pascal, 52
 skrótów klawiszowe, 53
 typ danych, 68, 69

U

UML, 24
 unboxing, 302

W

warunek stopu, 122
 Wirth, Niklaus, 18
 wskaźnik pliku, 140, 141
 wskaźniki, 204
 wyciek pamięci, 235
 wykonywalny, plik, 41, 42
 wyrażenia logiczne, 80, 81, 82
 wyrażenie arytmetyczne, 77
 wyszukiwanie, 31

Z

zintegrowane środowisko
 programistyczne, *Patrz* IDE
 zmienne, 73
 globalne, 101
 lokalne, 101
 zmiennopozycyjna, liczba, 72

PROGRAM PARTNERSKI

GRUPY WYDAWNICZEJ HELION

1. ZAREJESTRUJ SIĘ
2. PREZENTUJ KSIĄŻKI
3. ZBIERAJ PROWIZJĘ

Zmień swoją stronę WWW
w działający bankomat!

Dowiedz się więcej i dołącz już dzisiaj!

<http://program-partnerski.helion.pl>

GRUPA WYDAWNICZA

 Helion SA

Podręcznik do nauki zawodu

TECHNIK INFORMATYK

Wydanie II

PROGRAMOWANIE STRUKTURALNE I OBIEKTOWE

Technik informatyk nie jest zwykłym użytkownikiem komputerów. Jeśli uczeń wybiera szkołę o takim profilu, z czasem staje się prawdziwym komputerowym ekspertem.

Programowanie komputerów osobistych stanowi esencję informatyki. Jest twórcze i wymiennie wpływa na działanie sprzętu, na którym pracujemy – w tym na jego użyteczność oraz efektywność. Bez odpowiedniego oprogramowania niemożliwe jest funkcjonowanie stron internetowych, programów biurowych i bankowych czy nawet sprzętu AGD. Umiejętność programowania w dzisiejszym świecie jest wręcz nieodzowna w zawodzie inżyniera, technika, webmastera czy naukowca.

Programowanie strukturalne i obiektowe. Podręcznik do nauki zawodu technik informatyk w przystępny sposób wyjaśnia wszystkie niezbędne terminy, tak aby nawet osoba, która nigdy nie miała styczności z programowaniem, mogła je bez przeszkód zrozumieć. Podręcznik został podzielony na części stanowiące trzy oddzielne kursy programowania: w językach Pascal, C++ oraz Java. W czasie realizacji materiału uczniowie poznają najważniejsze elementy tych języków. Każdą część zamyka rozbudowany i ciekawy przykład podsumowujący.

Do książki została dołączona płyta CD zawierająca ważne i interesujące informacje dodatkowe, które ze względów praktycznych nie mogły ukazać się w wersji drukowanej. Znajduje się tam kurs wprowadzający do programowania w Windows za pomocą WinAPI, omówienie zagadnień pracy grupowej, projektowania oprogramowania i optymalizacji kodu, a także wybrane tematy uzupełniające, m.in. wiadomości dotyczące reprezentacji pozycyjnej liczb.

<http://edukacja.helion.pl>

helion.pl
księgarnia
internetowa

Nr katalogowy: 8861

Księgarnia internetowa:
<http://helion.pl>

Zamówienia telefoniczne:
0 801 339900
0 601 339900

Helion
EDUKACJA

Sprawdź najnowsze promocje:
☛ <http://helion.pl/promocje>
Książki najchętniej czytane:
☛ <http://helion.pl/bestsellery>
Zamów informacje o nowościach:
☛ <http://helion.pl/nowosci>

Helion SA
ul. Kościuszki 1c, 44-100 Gliwice
tel.: 32 230 98 63
e-mail: helion@helion.pl
<http://helion.pl>

ISBN 978-83-246-3385-2

Informatyka w najlepszym wydaniu